

Hoofdstuk 1.1 Paterswoldsemeer in historisch perspectief

De heer J.E. Scholten, een bekend Groninger industrieel, heeft een prominente rol gespeeld in de ontwikkelingen bij het Paterswoldsemeer. Dankzij en mede dankzij hem is het Paterswoldsemeer geworden wat het nu is. De Paalkoepel, zijn privéverblijf aan het meer, het sluisje, de Meerweg, het Clubhuis en de zeilvereniging “De Twee Provinciën” en de “Vereniging Watersport” hebben hun bestaan mede te danken aan hem.

foto Kramer 1908 coll. Levert.
Dit was het centrum van waaruit de eerste zeilwedstrijden werden geleid. Gebouwd als privé verblijf van J.E. Scholten aan het Paterswoldsemeer. De huidige Paalkoepel is gemaakt naar de originele tekeningen maar de maten zijn anderhalf keer zo groot genomen. Nu in gebruik als restaurant.

De euforie na de Waterfeesten van 1911 is bepalend geweest voor de uitvoering van een aaneenschakeling van initiatieven.

De behoefte aan een vereniging op watersportgebied ontstond, toen in 1910 de bereikbaarheid, dank zij

de overzet, van het Paterswoldsemeer groter geworden was. De kraancommissie bracht meer tot stand dan alleen een overzetkraan. Tijdens de feestelijke ingebruikstelling van de kraan stelde de heer J.E. Scholten voor een vereniging op te richten die zich jaarlijks met het houden van watersportfeesten zou belasten.

De vereniging zou eveneens een clubhuis moeten hebben, dat een buitensociëteit voor Groningers zou kunnen worden. Dit werd de “Vereniging Watersport Paterswolde” (VWP). De vereniging werd goedgekeurd bij K.B. van 23 februari 1912, nr.62.

Voorzitter van Zeilvereniging “de Twee Provinciën” werd de tabaksfabrikant Hendrik Herman Niemeijer. samen met de heren Bruce (van de kledingzaak in de Herestraat in Groningen) en Camphuis (die in de steenkolenhandel zat en het landgoed Vennebroek in het Friescheveen bewoonde) had hij als één van de eersten een “scherpe”zeilboot op het meer, de “Bru-ni-ca”. De Brunica en Paterswolde I waren zusterschepen die gebouwd waren bij de werf van de Vries Lentsch in Amsterdam. De Brunica vaart nog altijd.

De zeilboot is de Brunica. Het schip vaart nog altijd. Sinds 2009 is ze eigendom van Leo Heijne van de Stichting Oud Zeilend Hout. Ze moest gerestaureerd worden. In 2010 is Leo Heijne hiermee begonnen. Het is een schip van de zogenaamde spoorklasse. Tijdens de feestrede van de heer Scholten bij het Waterfeest van 1911 was de stemming zo goed dat de heer Hibma van de zeilvereniging uit Sneek huiswaarts gestuurd werd met de opdracht voor het bouwen van twee "nationale klassers" de Brunica en de Paterswolde I. (H.H.Niemeijer in Ons Element).

Het Paterswoldsemeer was een gesloten "kom". Hoewel het Hoornsediep en de Schipsloot er vlak naast lagen, was er geen vaarverbinding. De Hoornsedijk en de Groenedijk vormden de scheiding. Boten die van het ene boezem naar het andere moesten, werden over de betreffende dijken gereden of gesleept. Van 1911 tot 1927 was er een overzetkraan waarmee kleinere schepjes over de Hoornsedijk getild konden worden. Sinds 1927 is het nog altijd bestaande sluisje in gebruik. Plannen uit 1911 voor een sluis hadden toen een te gering draagvlak. Met de technische mogelijkheden die een dergelijke kraan bood, lijkt het me logisch dat het vele malen makkelijker was een rond of platbodem met beperkte afmetingen over te zetten dan een kielboot. Een bronzen penning uit 1913 geeft enig inzicht hoe er overgezet is.

Bronzen penning diameter 45mm. Met aan achterzijde gravure 1913.
Coll. Helder foto GTC.
En vervolgens een foto van de werkelijke situatie bij het overzet.
Foto Kramer coll. Levert.

Het Paterswoldsemeer is een jong meer. Het is een veenaufgraving. Voor een groot deel gegraven in de 19^e eeuw door van oorsprong Friese veenarbeiders. De scheepsbouwers Nijdam uit IJlst (voorgangers van Lantinga uit IJlst) en later Sneek leverden uit overlevering tjotters aan Paterswolde. Hiervoor heb ik geen bevestiging gevonden. Mogelijk dat dergelijke transacties via mastenmaker van der Zee uit Sneek liepen. Deze heeft bijvoorbeeld de Johanna aan Visser geleverd. De familienaam Nijdam is ook bekend van verveners en bootbouwers bij het Paterswoldsemeer. Er waren onderlinge familiebanden met de bootbouwers Visser. Dat er rond de wisseling van de 19^e naar de 20^e eeuw met Friese ronde jachten op het Paterswoldsemeer gevaren werd, is in dit licht niet vreemd.

Terwijl er op dat moment in Groningen veel werven bestonden die groots waren in het bouwen van schepen voor de kustvaart, betekende dat echter niet dat er een cultuur op het gebied van het varen met “kleine” schepjes was. Deze moesten van elders komen. Er werd in Groningen vooral gevaren met vracht, voor het “brood”.

Op de ansichten en foto's van het Paterswoldsemeer staan veel vooral mooie, ronde jachten. Er zijn ansichten waar wel zes opstaan. De Friese jachten erop hebben de overhand.

Foto Kramer. Rechts de tjotter Medusa . Midden links is zeilend de Prinses Juliana te zien. Rechts ervan scherpe zeilboten Voorwaarts en de Hou Moed (Helder/Martens) (scan ansicht GTC).

Duidelijk herkenbaar op deze ansicht zijn de geïnterneerde Engelse militairen. Op 11 oktober 1914 kwamen 1500 manschappen van de First Royal Navy Brigade in Groningen aan. Zij waren begin oktober ingezet om het Belgische leger terzijde te staan toen het Duitse leger Antwerpen aanviel. Tijdens de terugtocht werd hun ontsnappingsroute afgesneden. Commodore Wilfred Henderson wilde zich met zijn manschappen niet krijgsgevangen laten nemen en besloot met zijn drie bataljons de Nederlandse grens over te steken. In Nederland werden ze, overeenkomstig de internationale rechtsregels geïnterneerd in Groningen op de plek die nu bekend is als "Engelse Kamp". Deze foto is te dateren in de eerste wereldoorlog tussen 1915 en 1918.

Foto Kramer.

Het Paterswoldsemeer lag onder de rook van Groningen en Haren, (inmiddels ligt het tegen de stad Groningen aan) en vanaf 1900 kreeg het een steeds belangrijker dagrecreatieve functie. Van de Grote Markt in Groningen naar de Meerweg langs de zuidkant van het Paterswoldsemeer is de afstand zo'n acht kilometer. Vlak bij het meer lag het Familiehôtel met een eigen paviljoen aan het water. Groninger industriëlen als ondermeer J.E. Scholten woonden en recreëerden er. De Paalkoepel (1908) en het Clubgebouw (1917) getuigen nog van zijn betrokkenheid. Direct langs het meer lopen twee doorgaande wegen. Paterswolde-

Groningen en Haren-Paterswolde, de Meerweg. Deze laatste was ook ontsproten aan het brein van J.E. Scholten en na de aanleg heette deze eerst Kunstweg later ook: Verbindings- en Harenderweg. Bij de Twee Provinciën kwam een speeltuin. Er was een scala aan rondvaartboten. Eerst zeilend, daarna gemotoriseerd. Tot ongeveer 1960 was het Paterswoldsemeer erg geliefd voor dagtochten en uitjes. Veel ansichten en foto's getuigen daarvan. Een aantal zijn van voor 1905. Vaak staan er ronde scheepjes op afgebeeld.

Ansicht 1902

Ansicht 1906 coll. De Vos

De periode van de opkomst van recreatie trok ook een aantal Ploegschilders aan. Zij vertoefden op en bij het meer en werkten er. In de Schipsloot net aan de overkant van de weg tegenover Visser heeft het atelier "Ossekop" van Klaas van Dijk gelegen.

George Martens kwam er met zijn “Alida”, Johan Dijkstra voer er met zijn Staverse jol “Fenris” maar ook Ben Walrecht en Jan van der Baan bezochten met hun boten het meer en gebruikten het als inspiratiebron.

Ansicht 1959 rechts bovenaan het atelierschip “Ossekop” van Klaas van Dijk. Centraal op de foto de botenhuizen van Visser. Gerestaureerd staan ze er nog steeds. Links boven het huis van botenbouwer / verhuurder Helder. Coll. Martens

George Martens schilderend. Zijn Alida als onderwerp aan een steiger. Datum en fotograaf onbekend. Coll. Martens

Mensen die bij George Martens in het kleine ruim van zijn “Alida” kwamen vonden daar vaak rijen schilderijen. Blijkbaar zoveel dat dit nog gememoreerd wordt.